

NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Első félév.

Kolozsvár, Januárius' 31kén, 1889.

5. szám.

Tartalom: Felfedezés, (Csapó Aladár) 33. l. Dr. Francia, (13) 36. l. A' jegy, (000) 40. l.

Felfedezés.

(Vége.)

Előre bocsátva, hogy hatalmamban vagyok, a' mindjárt közlendő módon, a' föld' akarmelley élő nemzetének atyafiságát a' magyar nemzettel bécizonyítani, rövidség', valójában csak rövidség' kedvéért és untatás' kerülése' tekintetéből, csak némelley nemzetekre fogok terjedni most; de a' milly módon bécizonyítandom itt mindjárt néhány nemzetnek a' miénkkeli atyafiságát, éppen úgy hé tudom bécizonyítani minden olly nemzetét, mellynek szótárát kezembe vészem, azon egyet kötve ki, hogy illető nyelvbeli szavak' kimondása és az egyes betük' hangoztatása légyen tudtomra. Lássunk tehát példákat.

Atyánkfiai a' portugálok, mert: Estremadura annyi mint: Ezt, rém, ad, ura; Beira = be, ira; Algarve = ál, agár, vér; Oporto = ó, bor, tó; Santarem = sánta, rém; Lisboa = liszt, bora; Alcantara = áll, kantára; Vimieira = viz, mi, e', ira; Braganza = drága kancza; Portalegre = bor, tál, égre; 'stb. 'stb., akár ezer meg-ezer illyen, ha kívántatik.

Atyánkfiai a' spanyolok, mert: Madrid = madár, id; Castilia = kastélja; Toledo = toll, adó; Aranhuez = arany, juh, ez; Tájo = tág, jó; Gvadaluivir = vad, dal, kövér; Ebro = eb, iró; Eskurial =

ész, korival; Barcellona = bár, czéлом, a'; Tarragona = tar, ágon, a'; 'stb., akár íveket tele illyenekkel.

Atyánkfiai a' francziák, mert: Paris = *) pár, is; Versailles = vér, 'saz, illés; Malmaison = malma, is, van; Amiens = a', mien, 's; Epernai = Eper, né; Calais = kál vagy kel, az is; Loire = ló, ír, e'; vagy ló, ára; Bordeaux = bor, adó; Marseille = már, se, ille; Auxone = oson 'stb. 'stb.

Atyánkfiai az ángolok, mert: London = **) bolondon; Dover = adó, vér; Soutwark = szót, várok; Cambridge = kan, emberid, gém; Buckingham = buk, ing, ham; Oxford = ok, 's, for, de; Liverpool = lé, vér, pola; York = jó, rák; Kendal = kend, ál; Canterburi = kan, tér, bé, urig; 'stb. 'stb.

Atyánkfiai a' németek, mert: Burg = bé, urig; Linz = le, intsz, vagy intesz; Hannover = hám, nó, ver; Spessart = szép, 's árt; Spree = sepré; Dresden = de, resten; Hamburg = hám, bé, urig; Régenburg = régen, 's, bé, urig; Nürnberg =

*) Pari, Versáji, 'stb. újabb kimondások; de magyar eleink csaknem mindenik szót úgy mondották a' hogy írva van, innen a' sok ma ki nem olvasódó betű a' franczia, ángol 'stb. szavakban.

**) Az ángol nevekben is használunk kell nagyobbára, a' sok ma ki nem mondódó betűket, mint a' régi magyarosságnak most is élő czáfolhatatlan igazságra vezető tanuit. —

né, úr, emberig; Bámberg = bé, amberig, vagy emberig; Danzig = dancsig; Straszbürg = strázsa, bé, urig; Münden = minden; Paderborn = pad, ár, boron; Westfalen = veszt, fal, én; Göttingen = köt, ingyen; Magdeburg = mag, de, bé, urig; Erfurt = ér, furt; Elbe = el, bé (a' tengerbe), 'stb.'stb. akár ezer meg ezer illyet.

De atyáinkiai az oroszok is, mert: Moskova = mos, kova; Borodino = borod, innom; Twer = te, vér; Dorogobusch = torok, ó, bus; Kaluga = ki, alugya; Woronesch = váron, és; Charkow = kár, kova; Poltava = Pál' tava; Mohilew = mohi, lé; Borissou = bor, is, ó; Onega ó, ne, ugass; Newa = név, a'; 'stb.'stb.'stb. és így tovább akármely néppel és nemzettel, még csak azt jegyezve meg, hogy a' közelebb-ről felhozott nemzetek' szavaiból akarattal hordottam fel keveset, né hogy igen unalmas legyen, de szölgálhatok ezer meg ezer ilyen hasonlítással akármely élő nemzet' nyelvéből a' fennebb említett feltétel alatt.

Igen helyesen kérdezhetni tőlem, valljon honnan tudom ezek' így létét? de feleletem kész és nagyon könnyű. Tudom tisztán és bizonyosan a' fennebb irtakat 's még akár tíz ezer annyit onnan, a' honnan bizonyos az, hogy Mózes annyi mint: vizes; Darius = derűjes v. darvas; Sassanida = sas, ám, ida; de tudom másodszer (meg kell egyenesen vallanom) bizonyos derék régi magyar *) könyvekből, mely-

*) Örömet szolgálnek az effélékben gyönyörködőknek könyveim' czimzetével; de szerencsétlenségünkre ki vagy szakadva mindenik könyv' eleje és vége. A' könyvek' levelei vékony finum bőrből készülvék, a' betűk szokatlan formájuk 's azt gyanítják, hogy fatáblák' segedelmével nyomattak, talán még az európai könyvnyomtatás' feltalálása előtt, alig ha nem Chinából hozott tudománya szerint őseinknek. Egyébiránt a' könyvek nagyok még most is, és igen nehezek, kutyabőrbe kötve, ajándékba kaptam őket keresztatyám'

lyek' kezembe jutasát, egy szerencsés történetnek köszönhetem, 's mellyeket sok pénzért sem adnék ki kezeim közül.

E' könyvek' becsét emeli különösen azon körülmény, mi szerint a' könyvek' több helyei' egybenvetése által, nem csak ezer meg ezer, idegeneknek 'vélt nemzetek' városai' és falui' értelmét tiszta magyar alakban tüntethetem elé, hanem e' felett az is kitetszik, mi okból nevezték eleink e' vagy ama' várost vagy falut úgy és nem másként. Sok illyeket hordhatnak fel, de az olvasó' figyelmét nem akarva igen fárastani, legyen elég kettő vagy három.

Oporto, mint fennebb láttuk, annyi mint: ő, bor, tó; ezen elnevezés' okát könyveim' egyiké' *) 317dik, 579dik és 611dik levelein azon körülményben találom, mi szerint eleink a' most Portugáliának nevezett föld' elfoglalásakor, a' mai Oporto' helyén állott várost csak nagy vérontás után foglalhatván el, azt felpredálták, melly alkalommal a' városban találtatott akkor is kedves borokból sok folyt el, úgy hogy némely helyen tóval állott a' bévert fenekű hordókból kiömlött sok jó bor **).

Bordeaux annyi mint: bor-adó. Ezen el-

őreg tisztartójától, ki egerütőül használta e' nagy kincset érő ősi maradványokat.

*) Értém itt a' hiányos alakú könyvnek most meglévő levelei' 317ik 'stb. az általam történt megszámlálás szerint; mert a' lapok nincsenek számokkal jegyezve, a' mi már magában is nagy régiségre mutató körülmény. Egy általában könyveimnek párjokat még nem láttam seholt, oh én boldog birtokos!

**) Vigyon könyvembe említve az is, mint jártak el a' tész eleink' közfegyveresei közül némelyek az ó bor tókhó: iddogálni, 's hogy különösen egy kövítész rendszerint kötelet nyakába akasztott fakupából hordópölte a' jó bort, és ilyenkor egy kis fizetésért a' mellette elmenők' fejéhez verdeste boroskupáját a' körülállók' multságára. Hogy változik a' világ! most az illyet talán bezárnak, vagy legalább közmegvettetést érdemlőnek néznek. No de ez nem ide való, csak a' könyv' esmértetésére hozám fel.

nevezés' oka, 'egyik könyvem' 375ik és 457ik levelei szerint az, hogy eleink a' mostani Bordeaux' vidéke' lakóira borban fizetendő adót vetvén, ennek egybegyűlő helyéül azon várost rendelék, melyet azután bor-adónak neveztek. Ezen borokkal igen nagy kereskedést űztek eleink, melly kereskedést ma is folytatnak a' bordeauxiak, boradói-eleinknek a' két magyar hazába szorult maradékaik' nem kis hátramaradására.

Berlint is bírták eleink, aranybányákat érő könyveim' egyike' 79ik, 44ik és 610ik levelei szerint, s ugyan akkor birtokokhoz tartozott Silézia is, adóját már akkor híres *) lenével fizetvén, bér-be fizetett len-től lett a' Bérben v. Berlin **) nevezet. A' bérbe kapott lenből, a' város melletti folyó' kiáradása igen sokat elsepervén egyszer a' raktárakból, innen lett a' Seprő vagy Sepré most Spree nevezet.

Ebró annyi mint: eb, író. Ezen elnevezés' oka, legvastagabb könyvem' 119ik és 326ik levelei szerint, eleink' becsületére való környülményben alapúl; őseink t. i. jóval nagyobb miveltég' fokán állottak, mint eddig elő tudva volt, sokan tudtak írni és olvasni. Országos költségen e' célra választottak a' haza' kebelében s külföldön történt s megtudhatott nevezetesebb eseményeket leírták, s hetenként több példányokban közolvasásra ***) kiadták. Híreszeknek ****) neveztek a' kiadókat; kik igen szép

*) Millyen jól ki tudták eleink számítani a' birtok' jövedelme' természetét. Bár hagyhattak volna örökségül, maradékaik' némelyikére is, valamivel többecske gazdasági szellemet. —

**) Az illy színű szószármozgatásnál, egy két betűvel több vagy kevesebb, kicsinyseg' s könnyen elengedhető. A' vizsgálatok' e' nemében létező divat is megengedi azt, bizonyosságaim az effélékhez értők; de példákat is láttunk erre elégszer.

***). Mint fennebb láttuk, a' könyvnyomtatás alkalmassint esmeretes volt őseink előtt; de Hírlapok' kiadására nem használták, talán a' táblák' metszhetése' késedelmes volta miatt.

****) A' szószármozgatásban csakugyan hátrább állottak nálunknál vitéz eleink.

fizetést vontak, jókora tekintettel s becsüléssel is bírtak, mindenki értvén fontosságát az ő tudósításaik' befolyásának a' nemzetre. A' híreszi hivatalra lehetőségig megválasztották ugyan az embereket; de azon régi, e' mi mostani korunknál csakugyan kisebb miveltégű s észfelettségű időben megtörtént még is néha, — a' mi ma talán lehetetlen (?) — hogy a' híreszek közé egy egy léha semmi ember is elegyedett, ki most hazug, majd gondolatlan tudósításai által botránkoztatást, sőt néha kárt is okozott. Legczélszerűbb lett volna, megfosztani az illyeket hivataljoktól; de alattomos alávaló úton tudtak ők pártfogókat szerezni magoknak, sőt néha az is megtörtént, hogy valamely hatalmas ember, a' maga céljára eszközül kívánván őket használni, hatalmas oltalomul szolgált nekik. Az illyen ország' pénzén fogadott szellemi szeméttárnokokat eb író *) csufos nevezettel illették eleink' s igen gyűlölték őket; mert a' hamisan hazudozó, rágalmazó fondorodók, közutálat' tárgyai voltak akkor is, mint ma. Egyik ezen ebírók közül, a' közönséges utáltatás' terhét nem bírván **) tovább hordozni; azon folyóba fullasztotta magát, melyet azután eleink Ebíró' vizének neveztek. ***)

*) Legvastagabb könyvem' 1838ik levelén találom ezt.

**) Itt figyelmeztetni kívánom olvasóimat ama' helytelen közvéleményre, mintha mi, elaljasodott utódok, mindenben gyengültebbek volnánk hatalmas eleinknél. Nem tudna-e korunk a' fenn említettnél kevesebbé gyenge lelkű ebírókat mutatni? Nem vagyunk mi éppen mindenben hátra.

***). Az Oporto, Bordeaux, Berlin, Spree és Ebró neveket illető adatok olly elszaggatottan, elszórtan állanak könyveimben, hogy néhány összefűző s világítószavak' sőt mondatok' közben szövését, bár mint ohajtottam volna is, nem mellőzhetém; de magok az adatok így is könnyen kiszemelhetők, s becsöket el nem veszthetik, rajtok lévén a' régiség' Biztosító pecsétje, melly ezen adatokat régibb nemzeti történetünk' fénypontjaivá emeli.

Könyveim' útmutatása után sok más elnevezéseknek is okát adhatnám, ha olvasóim' már is igen elfárasztott türelmével visszaélni bűnnek nem tartanám; csak annyit vagyok bátor tehát egész szerénységgel állítani, hogy után gondolás és derék könyveim' segédelmével, nemzetünknek akármelly élő nemzetteli atyafiságát kimutatnom 's világosan bém bizonyítanom teljesen hatalmamban vagyok olyan formálag, mint a' fennebbi példákban látható; a' nagy, a' lehető legnagyobb atyafiság a' földön, fel vagyok ezek szerint fedezve. —

És itt ezennel vége vagyok a' mesének; valljon mi belőle a' tanúság? Emlékezzünk még egyszer néhai kedves keresztatyám Seprődi Gáspárra. Ő (mint tudva van előttünk) azt szokta volt mondani: nisi utile est quod facimus, stulta est gloria; valljon az öreg keresztfia, ezen értekezéseske' írója, szemelőtt hordozta-e keresztatyja' mondata' értelmét? Bátran felel igennel ezen kérdésre az író; mert a' fennebbi „Mózes = vizes; Nabugodonozor = ne bolondozzon az úr,“ bizonyítás mód nemzetünk' atyafiságáról, vagy jó, vagy nem jó. Ha jó, úgy az általam közlött bizonyításmód is az, 's mivel az minden nemzetekre kiterjed, bém végtetnek kell és lehet tekintenünk e' tárgyat, 's mivel itt egy huzomban ki van a' keserűpohár hajtva, nincs miért szűrcsöltetni kis adagoként a' nem legjobb ízű tudományos altatót. Ha nem jó, úgy igaz, az általam közlött bizonyítás sem ér egy batkát; de ez esetben igen szíves kérésünk a' lészen, hogy efféle silány 's fővény alapra épített *) gyenge dolgokkal ne vesztegessük a' drága időt 's nem olesó papirosat; ne untassuk az olvasáshoz alig édesedett közönséget 's ne idegenítsük el folyóira-

*) A' jó logican 's helyes elveken alapúlt etymologiasálsnak, a' legünnepélyesebb tisztelet és becsület.

taink' olvasásától, — Uraim! elég hosszason, elég sok száz esztendeig declinált 's conjugált diákul nemzetünk; és a' talán túlon túl is hosszadalmas annotatiok felett vékonyan úszó classicus textushól elég sokáig halászta a' meddő phrasisokat, mint szegény éhes favágó vagy koldus sovány czibréről a' ritkán uszkáló zsírfoltocskákat; a' szép jelen' nemtője, úgy látszik, ébredező értelmesség' 's mivelő munkásság' korát derítette fel sokat türt, szenvedett nemzetünkre: — jó fők' ingerlését 's gyengéknél hátrább tevését kerülve, lelket 's testet hasznoson, nemesen munkáltató foglalatosságot; nemesebb érzelmeket, magasabb reptü lelkeket is méltólag elfoglalókat tehát uraim, hogy fejedelem 's haza egyiránt örvendhessen az üdvös és boldogító következményeknek; különben — a' dologtalanság, ördög' párnájává válhatik.

Csápó Aladár.

Dr. Francia.

(Vége.)

„Még az isteni tiszteleten is változtat a' dictator“, mond tovább Renggel, „az éjjeli gyüléseket a' templomokban, processiókat, az egy urnapin kívül, keményen megtiltván. Később a' vasárnapokon kívül minden más innepeket elakarván törölni, a' status' fizetett szolgálai ezen napokon úgy tartoztak dolgozni, mint a' mi ves napokon. A' nagy héti innepélyek azokból, mert a' dictatornak tetszett azokat kigynyolni, nagyobbára az egész országban elmélőztettek. Az ország' fő városabeli rendetlen utczák helyett széles párhuzamban nyuló utczákat méretvén, sok száz épületet szaggattak le, az utczák' vonalába esőket, mellyéért a' birtokosoknak soha egy fillérekárpótlást sem fizetett. Az élet halál feletti jogot a' dictator magának tartotta; egyéb vétségek' eseteit a' törvényszékek-

re bizza. Szóval ő egyedül volt Paraguayban minden hatalomnak középpontja!“

Biztosítva vélvén a' kényuraságot, kissé szeledebb hurokat kezdett pengetni, engedékenyebb 's kedélye nyugottabb lön. Ezen változást, hihető, egy kegyenczének halála okozta, ki 1824-ben hivatalbeli apró botlásai miatt kegyvesztéstől, vagy éppen elbocsáttatástól tartván magát vízbe ölte, noha mint első statustitoknoknak lesz vala alkalma futással menekülni, de ő, a' dictatornak hátra hagyott levelében számot adván a' reá bizottakról, azt írja, hogy futással, mint meggyőződése sugalja, önmagát 's hazáját becstelenítette volna. Ez a' történet rendkívül megrázta őtet, 's ez óta nyájasabbnak mutatkozott, az elfogatások gyérültek, csak czégres gonosztévők íteltettek halálra, az alaptalan feladások elutasítottak, sőt egy szolgára, mivel urát feladta, 25 páczáat veretett. Katona tiszteket, kerületi ispányokat, mivel az alattvalók azt dölyfösön le nézték elbocsátotta hivataljokból, az erőszakoskodót meg is büntette. Az elbocsáttattak helyét közszeretben álló férfiakkal kezdé bétölteni; 's a' mi legtöbb, ezen év' folytában voltak annyira derült pillantati is, mellyekben sok statusfogyoknak megkegyelmezett. De ha kedélye elkomorúlt, ismét vissza-súlyedt régi vadságába, 's ujjabb jeleit adá, hogy ha szelidül is a' tigris, de természeti kegyetlenségét soha le nem vetkezi. Egy asszonyt, mivel ismeretlen levén a' bjelentési szokásokkal, cabinétje' ablakához közeledett, börtönbe záratott, 's férjét, noha a' történekből mit sem tudott, hasonló sors érte. Ekkor a' személyének tartozó tisztelet' megtagadásáért színlott bosszúból az ajtaja előtt örökődő katonának kötelességévé tette mindenkire, ki szemeit ablakára vetni merészkednék, reá löni; „ha nem találsz u. m. a' dictator, itt saját fegyverem, 's ha ezzel is elhibáztad czéodat, én tégedet bizonyosan nem hibázlak el.“ Ezen rendelés

mint futó tűz terjedtt el a' városban, 's mindenki óvakodott a' kísértetes lak' közelében járni, vagy ha el nem kerülhette, nem mulatta el fejét 's szemeit lesütve hordani. Tizennégy nap mulva egy Payagua törzsökbeli indus, mind ezekről semmi sem tudva, a' város' ezen része felé vetődvén, bámész szemekkel kezdi méregetni a' dictator' palotáját; az ór töstént reá süti fegyverét; de hihető, számolatból, nem találja. A' dictator a' csattanást hallván, elésiet 's a' történeket megértvén, vissza veszi a' rendelést, sőt azt is tagadja, hogy szerzője ő lett volna.

„Dr. Francia a' hajdoni kormányzói palotát választotta lakásául, egy nagyszerű épületet, mellyet a' jezsuiták még kiüzetésök előtt jeles sztilben nagy költséggel építettek. Itt lakik ő négy rabszolgáival, két mulatt férfi, 's két mulattnővel, kikhez különösen kegyes atyáskodó. Életrendszere felette szigorú, 's mértékletes. Nap' költe előtt már elhagyta fekhelyét. Reggelijét, melly rendszerint paraguayi theából, úgy nevezett „matéból“ áll, maga előtt készíti. Reggelizés után a' belső udvart környező csarnokba vonúl, 's egy dohány tekercset szipákol, mellyet gyanakodván tartalmára előbb szorgalmatosan kigöngyölget, noha azt saját édes testvérével készíti magának. Nyólcz órakor érkezik a' beretvás, egy sunda rongyos öltözetű 's iszákos mulatt, ki az ottani orvosi karból egyedül bírja bizodalját. Ha derült kedvű a' dictator, tréfál, nevetközik vele, 's gyakran mintegy eleven statusujsággal általa ismerteti meg a' népet czélba vett terveivel. Ezután a' külső csarnokba megy, 's itt alá 's fel sétálva a' békéredző egyes személyeket fogadja el. 7 — 9ig belső szobáiba vonúlva statusdolgokkal foglalkozik, mikoron a' katonai 's polgári tisztviselők' parancsait várandók megjelennek. 11 órakor a' hényujtott irományokat olvastatja, 's válaszát toll alá mondja. Pontban 12 órakor el-

távoznak a' hivatalosok, 's Dr. Francia asztalhoz ül. Egyszerű ebédjét maga rendeli. Ebéd után théát iszik, dohánytekeresét szív éppen mint reggel. Lovag sétáját rendes kíséret alatt fedezve teszi, 's nem csak kardot, 's nyeregpisztolokat, hanem még egy pár kétesövű zsebpisztolt is hordoz oldalzébeiben. Estve olvas vagy dolgozik 9 óráig, a' mikor szokott vacsoráját, melly egy sült galambból 's egy üveg borból áll, ismét magánoson költi el. Kellemes időben még soká sétál vacsora után a' galleriakon. 10 órakor elbocsátja a' nála levőket, 's az ajtókat mi előtt ágyba fekünnék maga csukja be. Azon szobákban, mellyekben inkább tartózkodik, kézügyben tartja fegyvereit; pisztolok függnek a' falakon; pisztolok 's meztelen kardok fektetvék az asztalokra. Ezen rendszabások tökéletesen összehangznak azon illelmi törvényekkel, mellyek nála a' kihallgatás alkalmával követendők. A' dictator elébe bocsátva hat lépés távolságra meg áll a' bevezetett, 's meg nem mocczan azon helyről; míg a' dictator arra jelt nem adott; ekkor is csak három lépésnyire közeledhetik. A' látogató kezeit hosszában lecsüngőleg, tenyerét nyitva 's a' dictator felé fordítva tartja, bizonyosságul annak, hogy nála nem rejtezik gyilkoló szerszám. Katona tiszték, 's más hivatalosak is tereméibe lépvn, leoldják fegyvereiket. Egyébiránt tesszik neki ha valaki bátran szemébe néz, határozottan 's gyorsan felel kérdéseire. Egykor talán éppen ezen okból mondá: jelenném meg egy paraguayinak felbonczolásán 's vizsgálám meg, ha valljon annak, hogy hazájafiai mindig lesütik fejöket, 's beszédjök alig hallható, nem az-e az oka, hogy egy csonttal több van a' nyakokban. "

A' dictator' lelkülete' rajzolatjának kiegészítésére Ranggal tudósításából még ezeket emeljük ki: Ő, u. m. a' vele beszélgetőkre hamar reájok ijeszt, de ha faggatásai nemes bá-

társággal fogadtatnak; változtat kevély hangján; 's társalkodása; kivált ha jó kedvű, még kellemes is. Lehetlen benne a' szellemdus férfira reá nem ismerni; a' midőn a' legkülönbözőbb tárgyakról vitatkozásban annyi elmésséget; annyi józan ítéletet fejt ki; mennyit éppen Paraguayban alig tennénk fel valakiról. Maga az e köitéleten feljül emelkedve, a' fogultakon örömet játszodtatja elmésségét, 's öket mulatság tárgyává nem egyszer alázza. Egykor a' Curuguaty városbeli pap 's parancsnok egy aszszonyt küldöttek élébe megkötözve; 's nyakában egy rőppant olvasóval; azt állítván, hogy az asszony boszorkány; 's példás megbüntetését kérvén. A' dictator kifogyhatatlan volt a' küldők' tudatlanságának csipkedésében 's kigunyaslásában. Azután, a' népnek divatozó babonára; 's a' betegségeknek az általi gyógyítására fordítván a' beszédet, így szólott: „Láthatja Ön, mit használ ezeknek pap, vallás; bizony nem egyebet annál; hogy inkább hisznek az ördögben, mint az istenben.“ — Kormányra léptet után darab ideig még, a' mint látszott, becsülte a' vallást; egyik katonalok' kápolnijában vas sárnaponként misét olvastatott; 's nevezetesen nepek' alkalmával mindig jelen volt az isteni tiszteleten a' székes templomban. Azóban csak hamar felhagyott a' templomba járással; 's 1820-ban káplányát is elbocsátotta. Ez óta a' külső isteni tiszteletet átaljában mellőzte, minden alkalmat megragadott, hogy a' fennálló vallás ellen epéjét kiöntse. Egy városka' parancsnoka azon kéréssel folyamodván hozzája: „engedné meg hogy a' város újból épített templomába védszentjének képét felfüggeszthesse;“ a' dictator ezt felelte: „ti paraguayiak mindig oktondik maradtok! míg a' cath. vallást követtettem, én is egy értelemben voltam veled; de most látom, hogy óngolyók azon védszentek, kik határainkat biztoson megőrzik.“ Első tisztelkedésünkkor vallásunk után kérdezőskedett, egy-

szersmind hozzá tévé: „nincs ellenemre, Önök akarmellyik valláshoz tartozhatnak, legyenek zsidók, keresztények v. Mohammed' követői, csak istentagadók ne!” De ha a' dictatort szokott mogoryasága eléveszi, vagy elzárkozik, vagy a' körulte lévökre önti epéje' egész mérget. Illyenkor kiméletlen, goromba, fenyegetödzik, minden karzat 's rang különbség nélkül érzeti kedélye' súlyát. Ezen búskomor pillanatban rendeli a' több elfogatásokat, büntetéseiben szigorú, 's a' halálos ítéleteket hidegvérrel írja 's hajtatja végre. Kedélyének ezen változandóságát főleg az időjárás okozza; különösen a' dél keleti szél zavarja fel könnyen izgatható idegeit, melly roppant záporokat 's zivatarokat hoz; ellenben ha az északnyugoti szél uralkodik, derült kedvü a' dictator, énekel, nevetközik, 's a' hozzá folyamodókat megelőző udvarisággal fogadja.

„Kedélyének illy változékonysága mellett van a' dictatornak egy' szép oldala, 's ez az, hogy ő nem haszonkereső. Mindent kész pénzzel fizet; személyes kiadásaiban bőkezű, de a' státus' pénzével a' fősvenységig gazdálkodik. Ajándékot nem veszen, saját fizetésének nagy része mindig a' státus' pénztárában marad. Eskütt ellenségei sem tagadják el tőle ebbéli érdemét. Több esetet hoznak fel, bizonyoságaul, hogy lelketől a' haládat' érzete sem idegen. Régi tanuló társairól is megemlékezik. De sehogy sem emlékezik arra, hogy valaha valaki által egy jótettel lett volna elkötelezve 's ha kormánya' jogait, vagy a' személyének tartozó tiszteletét sértettnek hiszi, nincs előtte sem rokon, sem testvér, sem barát. Ki őt „*Senor Excellentissim o*“ czimmel szólítani elmulatná, megbocsáthatlan bünt követne el, noha ő, némelly idegent kivéve, mást különbség nélkül tegezni szokott. A' nekie szóló leveleket csak ezen czimvel fogadja el: „*Don Gaspar Rodriguez de Francia* legkegyelmesebb urnak, a' paraguayi köztársaság' örökös és egyedüli

dictatorának.“ Megtörtént, hogy kegyelt barátait büntette meg, vagy bocsátotta el, csak azon okból, mert vele bizodalmaskodni merészkedtek. Két rokonait, kik mint tiszték szolgáltak a' katonaságnál, attól tartván, hogy rokoni viszonyaik miatt követelők leendenek, elbocsátotta. Szerencsés volt, ki nem dicsekedett rokonságával; legkisebb vétséget kétszeres keménységgel büntetett rokonainál. Egyiket, mert egy émbert, ki táncz közben vele illetlenül bánt, pofon ütötte, négy évig tömlöczözte. Hasonló tettei okozták, hogy neki soha egy meghittje sem volt, ki hozzá valódi vonszódással 's jó indulattal viseltessék. Bár minő foglalkozások közt soha sem jutott eszébe mástól tanácsot kérdeni; és senki sem kérkedhetik azzal, hogy Dr. Francia' tetteire 's elhatározásaira legcsekélyebb befolyást is gyakorolt volna.“

Dr. Francziát, ezen hiú, búskomor 's pénzutáló Francziát, Paraguay' Robespierrejének nevezik. Talán megbántják vele a' francia zsarnokot. Francia nem élt a' Danton' és St. Just' csábító közelében, 's a' szegény, jó indulatu, 's derült arczu paraguayi lakosok éppen nem hasonlíthatók a' párizsi vérszomjas pártferfiakhoz. És még is a' büntető igazság' karja nem érte el a' Paraguayt szinte 50 évekig kinzó dictatort; békén szállhatott ő sirjába, míg a' francia zsarnok' már eleve vértől azott fejét a' nyaktiló' kése csapta le. A' Robespierre' vér kormányának buktával jobbra fordult Franciaország' sorsa, de minő jövődö várokozik a' szép, a' természet' minden kiucseivel megáldott Paraguay' paradicsomi vidékeire, 's jámbor lakosaira? azt senki sem tudja mostanában meghatározni.

A' j e g y.

Rodriguez, előkelő családból Madridban, pár év óta fiatal, szeretetre méltó hölgygyel vala öszvekelve, kihe Sevillában tartózkodása alatt szeretett volt. Rodriguez, a'kitünő mivelt-ségü 's hazafias érzelmü férfi, szerencsétlenségére soha sem tudta ura lenni szenvedelmének és rémítő hirtelen haragjának. Mint csaknem minden büszke 's heves férfiak féltékenységre nagyon hajlék, és azt benne legalaptalanabb gyanú, legártatlanabb szó is felgerjeszté, 's a' miatt a' szegény ifju. nőnek sok bús órákat kelle töltenie. Nagyon szerette férjét 's huzelgéseivel mindenkor is le tudta csendesíteni őtet, úgy hogy azon heves jelenésekről, mellyeket Rodriguez' féltékenysége támaszta, semmi sem került közön-ség elébe, 's csak legközelebbi rokonaí tudának a' búról, mellyeket ő azok által nejnënek okozá; és nem mulatták el nékie ezért leghathatósabb előterjesztéseket tenni. Azonban Rodriguez visz-szatére Madridba, hová őtet politicaí események hívák. Figyelmeik és hódolatok, mellyekkel ott nejnënek adóznak, ingerlékenységét nagyra nevelék 's egy idő óta szunnyadt féltékenységét ismét felkölték. Bár melly tisztának érzé is neje önmagát, férje' szenvedelmeinek kitöréseimég is annyira elrettentették, hogy semmi meghí-vást sem fogadott el 's egészen elvonúlva élt, hogy a' legalaptalanabb szemrehányástól is me-nekedjék.

Mindazáltal Vinadores' úr' meghívása elől nem kerülhete ki, a' ki egy nagy bála a' mad-ridi előkelőket mind össze gyűjté. Tudva van, hogy Spanyolországban az állótozetek nagyon divatosok, 's az évnek akár mellyik szakában minden esti társaságból carnevalt csinálnak. Vi-nadoresnél is az ünnep álorczás multság vala; Rodriguez és neje fekete dominókban jelené-nek meg.

Eppen ezen nap érkezék Madridba Rodri-guezné' testvér bátyja, hadi tiszt az Espartero' táborában. Ez mélyen megilletődvén testvére' bá-natjától, mellynek okát kitalálá, feltevé magában egy tréfa által sógorát az olly esztelen féltékeny-ségből kigyógyítani. Mi előtt látta volna sógo-rát, elmene a' bálba.

Ejfélkor Rodriguezt, midőn éppen nézné a' quadrillet, mellyben neje is tánczol, egy i-degen, lovagi köntösben imigy szólítja meg:

„Tehát még mind olly féltékeny vagy Rod-riguez?“

„Legalább reád nem, szép álorczás.“

„Abban nagyon hibázol, mert nőd szép mint egy angyal és én szeretem őt.“

„Annál rosszabb reád nézve.“

„Ne légy olly balga, Rodriguez, ha én a-karnék néked szólni...“

„Egy szót se többet, mert hazudsz!“ ki-álta amaz haragos hangon.

„Én soha sem hazudok,“ felelt az isme-retlen. „Én szeretem nődöt, 's szerettemen tőle 's bizonyságul . . . neki olly jegye van, mintegy viola, jobb emléje alatt...“

Ezen szavaknál a' ként szorítá Rodriguez az idegen' kezét mintha össze akarná morzsálni 's így szól hozzája: „egy negyed óra alatt be-szélünk együtt, a' te életed vagy az enyém.“

Azután kiragadá nejét a' quadrilleből és teremből. Az szegény követte őtet megadva ma-gát és csendesén mintegy áldozatbárány. Rod-riguez egy szót sem szól, hanem gyors léptek-kel lakába siet. Végre nejevel cabinetjébe, pisz-toly után nyúl a' sötétben, a' szerencsét-len asszonynak, mi előtt az ezéjját kitalál-hatná, melyére szegzi a' csót 's ellövi. A' lár-mára az inasok gyertyákkal sietnek elé 's köz-tök a' báli lovag is.

„Ó meg van büntetve, most kettőnkön a'sor!“ mond neki Rodriguez.

Az ismeretlen hangosan kiált fel, 's lesza-kasztja álorczáját. Rodriguez megismeré benne az ártatlan nő' testvérét.

És megtébolyodott.